



**PODZIAŁ NA ORTODOKSJĘ I
HETERODOKSJĘ W ŚWIETLE POTRZEBY
PLURALIZMU METODOLOGICZNEGO W
EKONOMII
*PERSPEKTYWA MIKROEKONOMICZNA***

**BOGUSŁAW FIEDOR
UNIwersytet Ekonomiczny
WE WROCLAWIU**

**Warszawa 14.03.2018
RN PTE - KNE PAN**

PODSTAWOWE WYZWANIA METODOLOGICZNE I TEORIOPOZNAWCZE W KONTEKŚCIE DYSTYNKCJI MIĘDZY EKONOMIĄ JAKO NAUKĄ TEORETYCZNA I STOSOWANA

- Ekonomia jako nauka *teoretyczna (nomologiczna)* zajmująca się gospodarczymi aspektami ludzkich zachowań *indywidualnych* i *grupowych* musi się opierać na określonych założeniach *behawioralnych*. Oznacza to, że nie można z niej całkowicie rugować *indywidualizmu poznawczego*
- Akceptacja potrzeby indywidualizmu poznawczego, nie powcina oznaczać akceptacji tezy iż jest on całkowicie wystarczającym podejściem metodologicznym – możliwa i potrzebna jest jego krytyka i rozmaite rozwinięcia; jak np. holizm poznawczy, realizm poznawczy (**Lawson/Lewis - ekonomia złożoności**)
- Ujęcie ekonomii jako nauki *stosowanej*, czyli *ipso facto* społecznie użytecznej (pragmatyzm) nie może wykluczać pierwiastka ściśle *dedukcyjnego* w ekonomii jako nauce, a więc i myślenia modelowego opartego na komunikowalnych i akceptowanych (choć zmiennych w czasie) w społeczności uczonych – założeniach

PODSTAWOWE WYZWANIA METODOLOGICZNE I TEORIOPOZNWCZE W KONTEKŚCIE DYSTYNKCJI MIĘDZY EKONOMIĄ JAKO NAUKĄ TEORETYCZNĄ I STOSOWANĄ

- Założenia behawioralne nie mogą mieć charakteru ściśle *aksjomatycznego* (HOe, HMU, racjonalność mikroekonomiczna w ujęciu instrumentalnym – Friedman, Becker - , racjonalne oczekiwania – Muth, suwerenność konsumenta i inne), ale muszą być przedmiotem głębokich badań (jak choćby współcześnie w ekonomii i finansach behawioralnych, czy ekonomii ewolucyjnej i NEI)
- Krytyka mainstreamowego ujęcia racjonalności ekonomicznej nie może oznaczać jego całkowitego odrzucenia, ale wzbogacenie, relatywizację i dywersyfikację, czyli odejście od *monizmu poznawczego* (indywidualizm poznawczy) w kierunku *różnorodności metodologicznej (pluralizmu metodologicznego)*

POTRZEBA PLURALIZMU W KONTEKŚCIE DYSTYNKCJI NURT POZYTYWNY VS. NURT NORMATYWNY W EKONOMII–

- Ortodoksyjne (mainstreamowe) ujęcie racjonalności mikroekonomicznej (Robbins, Friedman, Becker, Muth i inni) to ujęcie ściśle instrumentalne, bądź formalne, odwołujące się w „ostatniej instancji” do filozofii utylitaryzmu i racjonalnego bądź – nawet – psychologicznego – egoizmu
- Jeśli nie odrzucamy całkowicie (jak np. Friedman, czy zwłaszcza Becker) kryterium realizmu poznawczego, to musimy przyjąć, iż ekonomia jako nauka musi brać pod uwagę również aksjologiczne i społeczne uwarunkowania wyborów ekonomicznych
- Ekonomia jako nauka *społeczna* i „*antropocentryczna*” nie może ograniczać się do modelowo-dedukcyjnego badania *wyborów ekonomicznych*, czy efektywności gospodarowania, co właśnie implikuje konieczność uwzględniania szeroko rozumianej *aksjologii* i *społecznej kontekstualności* tych wyborów

POTRZEBA PLURALIZMU W KONTEKŚCIE DYSTYNKCJI NURT POZYTYWNY VS. NURT NORMATYWNY W EKONOMII

- Potrzebna jest szeroko *różnorodność*, czy *pluralizm metodologiczny* z tego punktu widzenia: współistnienie nurtu *pozytywnego* i *normatywnego*
- Nie jest uprawnione ani potrzebne w kontekście poznawczym dążenie do „*uniwersalizacji behawioralnej*” ekonomii, w tym zwłaszcza opartej na uniwersalnej (wywodzonej z utilitaryzmu: koncepcja homo oeconomicus i HMU) koncepcji ludzkiej natury i człowieka jako podmiotu gospodarującego (krytyka „*imperializmu ekonomicznego*”, zwłaszcza „starego”, czy „do wewnątrz” - **Lazear**).
- Nie ma też potrzeby uniwersalizacji behawioralnej opartej na koncepcjach krytycznych względem HOe/HMU

POTRZEBA PLURALIZMU W KONTEKŚCIE DYSTYNKCJI NURT POZYTYWNY VS. NURT NORMATYWNY W EKONOMII

- Czynniki „równouprawniające” *(względem nurtu pozytywnego) nurt normatywny w ekonomii
 - (1) *koegzystencja pierwiastka egoistycznego i empatyczno-altruistycznego w ludzkiej naturze* (rozszerzanie do ekstremum/ad li bitum pojęcia interesu własnego – np. **Becker** –zacierza wszelkie granice między *egoizmem* i *altruizmem*)
 - (2) powszechność „nieegoistycznie” motywowanych *działań jednostkowych i kooperacyjnych*,
 - (3) Dychotomia: człowiek krótkookresowy – człowiek długookresowy (koncepcja *multiple selfs* **Schellinga/Elstera**) i związana z tym idea *interpersonal bargaining*) – ważny przyczynek do krytyki koncepcji HOe i HMU w wymiarze intertemporalnym (dynamicznym)
- * *nie chodzi o negowanie potrzeby „myślenia pozytywnego”* czyli opartego na testowaniu w oparciu o metody naukowe hipotez odnoszących się do empirycznie obserwowalnej rzeczywistości

POTRZEBA PLURALIZMU W KONTEKŚCIE DYSTYNKCJI NURT POZYTYWNY VS. NURT NORMATYWNY W EKONOMII

- Czynniki „równouprawniające ... - c.d.
- (4) Nurt pozytywny versus nurt normatywny a *środki realizacji i cele ludzkiego działania* jako przedmiotu badań ekonomii: neoklasyczna *racjonalność instrumentalna* a *capabilities approach* (Sen i Nussbaum)
- (5) *złożoność struktur społecznych* (ekonomia złożoności i koncepcja realizmu poznawczego; Lawson/Lewis),
- (6) Neoklasyczny *indywidualizm behawioralny* i „*determinizm rynkowy*” versus „*społeczne zakorzenienie*” jednostek (Polanyi, Granovetter) ; homo oeconomicus vs. *homo sociologicus* (Dahrendorf)

POTRZEBA PLURALIZMU W KONTEKŚCIE DYSTYNKCJI NURT POZYTYWNY VS. NURT NORMATYWNY W EKONOMII

- (6) Neoklasyczny *indywidualizm behawioralny* i „*determinizm rynkowy*” versus „*społeczne zakorzenienie*” jednostek (Polanyi, Granovetter) ; homo oeconomicus vs. *homo sociologicus* (Dahrendorf)
- (7) „*Aksjologiczna path dependence*”
 - *sympathy* i *commitment* (Sen/Smith) jako determinanty wyboru,
 - wpływ *indywidualnego rozwoju moralnego* na decyzje i wybory ekonomiczne: *racjonalizm etyczny* (Kartezjusz, Kant, Rawls, Nagel, Kohlberg) vs. *intuicjonizm etyczny* (Hume, Smith, Moore)

POTRZEBA PLURALIZMU W KONTEKŚCIE DYSTYNKCJI NURT POZYTYWNY VS. NURT NORMATYWNY W EKONOMII

- **Równouprawnienie nurtu pozytywnego i normatywnego** w szczególnym stopniu wiąże się z potrzebą dostrzegania wielkiej złożoności uwarunkowań, jakim podlegają zachowania podmiotów gospodarczych, ze **współzależnością determinant stricte ekonomicznych i społecznych, kulturowych, etycznych, czy nawet religijnych**, co oznacza zwłaszcza konieczność bardzo szerokiego ujmowania założenia o mikroekonomicznej racjonalności i modyfikacji (w tym radykalnych) koncepcji *homo oeconomicus* (od *homo oeconomicus* do **homo sapiens, Thaler**)
- Po drugie, poznawczo bardziej płodnym (niż uwersalizacja behwioralna oparta na wyłącznie instrumentalnym podejściu do racjonalności) jest (jak choćby w modelach ekonomii ewolucyjnej) założenie o **heterogeniczności agentów ekonomicznych**

PLURALIZM METODOLOGICZNY A *MAINSTREAM*, ORTODOKSJA (OE) I HETERODOKSJA (HE) WE WSPÓŁCZESNEJ EKONOMII

- Pojęcie *ortodoksji* w ekonomii jako nauce (przy całej jego nieostrości i związanych z tym kontrowersjach) było tradycyjnie wiązane z szeroko rozumianą *ekonomią neoklasyczną* (ENC), jako nurtem, którego paradygmat metodologiczny tworzą trzy główne elementy
 1. *Metodologiczny indywidualizm*: behawioralny (koncepcja HOe i HMU), poznawczy (indywidualizm poznawczy – określający przede wszystkim związki między kategoriami mikro- i makroekonomicznymi) oraz ideologiczny
 2. *Neoklasyczna koncepcja równowagi* (ogólnej i cząstkowej), implikująca m.in. występowanie tendencji do Pareto-optymalnej równowagi na poszczególnych rynkach
 3. *Krytyczny racjonalizm, bądź inne pozytywistyczne, ogólne filozofie nauki* (badań naukowych), np. koncepcja programów badawczych Lakatosa

PLURALIZM METODOLOGICZNY A *MAINSTREAM*, ORTODOKSJA (OE) I HETERODOKSJA (HE) WE WSPÓŁCZESNEJ EKONOMII

- Podobnie, wyróżniając jednak czasem inne elementy, czy używając nieco innego języka definiują to autorzy szeroko cytowanych prac poświęconych dyskusji nt. OE, HE i *mainstreamowi* we współczesnej ekonomii; na przykład:
 - Desquech : powszechna racjonalność mikroekonomiczna (HMU jako jej operacjonalizacja), tendencja do równowagi ogólnej i równowag cząstkowych, gospodarowanie w warunkach pewności (przynajmniej brak tzw. silnych bądź fundamentalnych niepewności) i kalkulowalności ryzyka, formalizm matematyczny
 - Lavoie : instrumentalizm (racjonalność instrumentalna), indywidualizm, formalna racjonalność podmiotów (hipoteza racjonalnych oczekiwań) , konkurencyjność rynków (tendencja rynków do równowagi)

PLURALIZM METODOLOGICZNY A *MAINSTREAM*, ORTODOKSJA (OE) I HETERODOKSJA (HE) WE WSPÓŁCZESNEJ EKONOMII

- *Neoklasyczna ortodoksja* była też i często jest nadal tradycyjnie (choć trudno znaleźć przybliżoną cezurę czasową) w dyskursie metodologicznym utożsamiana z *mainstreamem* w rozwoju ekonomii jako nauki, choć wielu autorów (np. Collander/Holt/Rosner) krytykuje sam drugi termin jako nieprecyzyjny, także „nieanalityczny”, a szczególnie Desquech) bardziej socjologiczny (z zakresu socjologii nauki), czy nawet polityczny
- W nowszych debatach, poczynając od poł. poprzedniej dekady, zwraca się uwagę, że utożsamianie ENC z *mainstreamem* jest coraz mniej uzasadnione w obliczu rosnącego *pluralizmu paradygmatycznego czy metodologicznego* w obrębie akademickiej ekonomii (np. Dobusch/Kapeller, Collander/Holt/Rosner)

PLURALIZM METODOLOGICZNY A *MAINSTREAM*, ORTODOKSJA (OE) I HETERODOKSJA (HE) WE WSPÓŁCZESNEJ EKONOMII

- Choć w *mainstreamie* wciąż przeważa „neoklasyczny sposób myślenia”, to (por. Desquech oraz Brzeziński/Gorynia/Hockuba), obejmuje on w rosnącym stopniu elementy, które są wyraźną ***opozycją w stosunku do ENC: ekonomia behawioralna, ekonomia eksperymentalna, nowa ekonomia instytucjonalna, ekonomia (teoria) złożoności, ewolucyjna teoria gier (szerzej ekonomia ewolucyjna)***
- Wychodząc poza perspektywę mikroekonomiczną (behawioralna), jako podstawową w tej prezentacji, istotny wzrost heterogeniczności paradygmatycznej współczesnej ekonomii jest oczywiście związany z powstaniem i rozwojem ***ekonomii keynesowskiej*** oraz jest stopniową „***inkorporacją***” (od modelu IS-LM Hicksa poczynając) ***do ortodoksji czy mainstreamu***

PLURALIZM METODOLOGICZNY A *MAINSTREAM*, ORTODOKSJA (OE) I HETERODOKSJA (HE) WE WSPÓŁCZESNEJ EKONOMII

- W powyższej perspektywie, czyli *makroekonomicznej*, mówić można o dwóch głównych tendencjach rozwoju mainstreamu :
 1. *Rozwój związany* bezpośrednio z *ENC*: monetaryzm, nowa klasyczna ekonomia, teoria realnego cyklu koniunkturalnego
 2. *Rozwój związany* – bezpośrednio lub pośrednio – z *keynesizmem*: synteza neoklasyczna (Modigliani – Hansen - Samuelson i inni), neokeynesizm, nowa synteza neoklasyczna
- Te dwie tendencje oznaczają z jednej strony *wzrost heterogeniczności mainstreamu*, z drugiej jednak strony obserwuje się pewne „*zbliżanie stanowisk*”, np. neokeynesizm i teoria realnego cyklu koniunkturalnego

PLURALIZM METODOLOGICZNY A *MAINSTREAM*, ORTODOKSJA (OE) I HETERODOKSJA (HE) WE WSPÓŁCZESNEJ EKONOMII

- Pytanie generalne: czy przy wskazanej coraz większej „*multiparadygmatyczności*”, czy rosnącym pluralizmie metodologicznym, mainstreamu jest jeszcze zasadny podział na *ortodoksję* i *heterodoksję*
- Odpowiedź ogólna: taki podział był, jest i pewnie zawsze będzie miał miejsce w obrębie ekonomii jako nauki, choćby ze względu na fakt, że
 1. nawet *przy coraz większym zróżnicowaniu w wymiarze podstaw behawioralnych ekonomii jako nauki* (często tak dalece modyfikujących HMU, że w zasadzie należy mówić o jej odrzuceniu), trudniejszym wciąż „orzechem” do zgryzienia jest kwestia , *czy i w jakim zakresie są w ekonomii akceptowalne*, czy traktowane jako równouprawnione względem sądów opisowych *sądy wartościujące* (szerzej nurt normatywny).

PLURALIZM METODOLOGICZNY A *MAINSTREAM*, ORTODOKSJA (OE) I HETERODOKSJA (HE) WE WSPÓŁCZESNEJ EKONOMII

2. I związane z powyższym pytanie, ***czy i w jakim zakresie***, zgodnie z szeroko pojmowanym pozytywizmem w nauce, „***podejście naukowe***” w ekonomii musi się ***ograniczać do testowania*** (weryfikacji, falsyfikacji) ***hipotez*** (czy innych uogólnień) rozumianych jako zdania opisowe odnoszące się do dającej się empirycznie obserwować (mierzyć, porządkować itp.) rzeczywistości
3. Po trzecie, ***czy i w jakim zakresie ekonomia jako nauka może (powinna?) wychodzić poza indywidualizm poznawczy*** jak to implikuje chociażby koncepcja realizmu poznawczego związana z ekonomią złożoności, czy koncepcja społecznego zakorzenienia jednostek (Polanyi, Granovetter)

PLURALIZM METODOLOGICZNY A *MAINSTREAM*, ORTODOKSJA (OE) I HETERODOKSJA (HE) WE WSPÓŁCZESNEJ EKONOMII

- W kontekście tych pytań, musimy być świadomi faktu, że ***podział na OE i HE nie może być ostry***, czy że można mówić o stopniowości cechy heterodoksji, zwłaszcza dlatego iż niektóre nowe kierunki we współczesnej ekonomii – na przykład ekonomia złożoności, czy nowa ekonomia instytucjonalna - – są same w sobie w znacznym zakresie heterogeniczne
- Łatwiej podać przykłady kierunków ogólnie powszechnie uznawanych za heterodoksyjne we współczesnej ekonomii, niż sformułować ogólne cechy HE. W literaturze metodologicznej (Lavoise, Lee, Collander, Desqueche, Budnik, Ratajczak) taki status „przypisuje się” powszechnie ***ekonomii post-keynesowskiej***, która może też być w świetle tej literatury uznana za ***najważniejszy element nurtu heterodoksyjnego***, nie podlegający – w odróżnieniu od keynesizmu czy neokeynesizmu stopniowej inkorporacji do mainstreamu. Innym przykładem jednoznacznym, choć o zdecydowanie mniejszym znaczeniu, jest koncepcja „ekonomii jako nauki retorycznej” (McCloskey)

PLURALIZM METODOLOGICZNY A *MAINSTREAM*, ORTODOKSJA (OE) I HETERODOKSJA (HE) WE WSPÓŁCZESNEJ EKONOMII

- Ponieważ *PK jest sam w sobie nurtem mocno heterogenicznym*, trudno jest zidentyfikować wspólne dla niego elementy paradygmatu teoretyczno-metodologicznego, choć jest to z całą pewnością najostrzejsza w obrębie akademickiej (pojęcie szersze niż mainstream) nauki ekonomicznej krytyka neoklasycznego mainstreamu
 1. *Kontynuacja* (nie „skażonej” neoklasyczną synteza) *keynesowskiej makroekonomii*
 2. *Całkowite odrzucenie neoklasycznej mikroekonomii*, w tym zwłaszcza TPK i MTP (jako teorii podziału funkcjonalnego) i propozycja całkowicie *nowej interpretacji podstawowych kategorii teorii produkcji i podziału* (praca, i płace, kapitał, zysk, stopa procentowa i inne) a w konsekwencji i *teorii wzrostu*

PLURALIZM METODOLOGICZNY A *MAINSTREAM*, ORTODOKSJA (OE) I HETERODOKSJA (HE) WE WSPÓŁCZESNEJ EKONOMII

3. ***Historyczne podejście do zjawisk gospodarczych*** (krytyka ahistoryzmu mainstreamowej ENC), w tym koncepcja „czasu historycznego” w miejsce neoklasycznego czasu „logicznego”. Łączy się to również z uwypukleniem ***strategicznej roli czynników społeczno-instytucjonalnych*** w funkcjonowaniu gospodarki (krytyka „technicznego” charakteru neoklasycznej mikroekonomii)
4. ***Holizm (vs neoklasyczny indywidualizm) poznawczy) oraz realizm poznawczy (vs mainstreamowy instrumentalizm)***
- Jeśli przyjąć tezę, że „neoklasyczny sposób myślenia” jest wciąż – mimo wzrostu pluralizmu metodologicznego – najbardziej upowszechniony w mainstreamie, to najważniejsze , ***wspólne cechy OE można zidentyfikować przez generalną opozycję do szeroko rozumianej ENC*** (por. m.in.. Lavoise, Godłów-Legiędź, Budnik):

PLURALIZM METODOLOGICZNY A *MAINSTREAM*, ORTODOKSJA (OE) I HETERODOKSJA (HE) WE WSPÓŁCZESNEJ EKONOMII

1. ***Realizm metodologiczny*** (poznawczy, naukowy)
 - o rozumiany jako ogólne kryterium oceny postępu w nauce,
 - o ***jako kryterium opozycyjne w stosunku do mainstreamowego instrumentalizmu metodologicznego*** (Friedman/ Becker) czy ***realizmu instrumentalnego*** (Mongin/Laudan),
 - o także jako ***krytyka nadmiernego abstrakcjonizmu i modelowo-dedukcyjnego formalizmu ekonomii mainstreamowej (OE)***.
 - o Jako implikujący konieczność brania pod uwagę wielkiej ***złożoności***, czy ***nieprzewidywalności*** wielu zjawisk i procesów (fundamentalne niepewności)

PLURALIZM METODOLOGICZNY A *MAINSTREAM*, ORTODOKSJA (OE) I HETERODOKSJA (HE) WE WSPÓŁCZESNEJ EKONOMII

2. **Holizm poznawczy** (ujmowany także niekiedy jako *organicism*)
 - **krytyka indywidualizmu poznawczego**, w tym radykalna krytyka neoklasycznego rozumienia związku między sferą mikro i makro;
 - Zwrócenie szczególnej uwagi na problemy ***asymetrii informacji, struktury klasowej*** (w rozumieniu ekonomii klasycznej), ***roli instytucji społecznych*** (szczególnie widoczne w postkeynesowskiej teorii podziału funkcjonalnego)
3. ***Racjonalność proceduralna mikropodmiotów***, rozumiana jako racjonalność ograniczona (Simon), selektywna (Leibenstein), oparta na koncepcji REMM (Jenkins/Meckling), czy na uproszczających rzeczywistość normach, tradycjach, względnie instytucjach (pewna analogia do heurystyk w teorii perspektywy Kahnemana/Tversky'ego) ; łącznie ze zwróceniem uwagi (np. ekonomia ewolucyjna) na ***heterogeniczność*** podmiotów

PLURALIZM METODOLOGICZNY A *MAINSTREAM*, ORTODOKSJA (OE) I HETERODOKSJA (HE) WE WSPÓŁCZESNEJ EKONOMII

4. ***Odrzucenie neoklasycznej koncepcji równowagi i „rynkowego automatyzmu” jako mechanizmu jej osiągnięcia***; szerzej ; odrzucenie neoklasycznego „paradygmatu rynku” i związana z tym potrzeba aktywnego ingerowania państwa w funkcjonowanie sektora prywatnego
5. ***Odrzucenie mainstreamowego formalizmu modelowo-dedukcyjnego*** i uznanie za co najmniej równouprawnioną analizę ***opisowo-historyczną***, wykorzystywanie niestatystycznych źródeł informacji ekonomicznej itd..

PLURALIZM METODOLOGICZNY A *MAINSTREAM*, ORTODOKSJA (OE) I HETERODOKSJA (HE) WE WSPÓŁCZESNEJ EKONOMII

- Istnieją **rozbieżności** (parz np. Dobusch/Kapekller, Lee/Lavoise, Ratajczak) **co do kwalifikacji określonych kierunków jako komponentów HE**, co wynika głównie z tego jak wąsko, czy szeroko pojmujemy z kolei mainstream czy OE, a ponadto z tego, że w różnym stopniu można „przypisać” wskazane powyżej cechy wspólne HE poszczególnym kierunkom .
- **W przypadku niektórych kierunków, trudno jednoznacznie stwierdzić** (istnieją w literaturze znaczne rozbieżności), **czy należy je zaliczać do szerokiego mainstreamu, czyli OE, czy też do heterodoksji**: np. ekonomia ewolucyjna (a w jej ramach ewolucyjna teoria gier) , czy (charakteryzująca się znaczną różnorodnością wewnętrzną) ekonomia złożoności
- Identyfikowane na ogół jako elementy HE to, oprócz postkeynesizmu: **nowa szkoła austriacka, ekonomia ewolucyjna** (nurt schumpeteriański), **instytucjonalizm** (postveblenowski), **ekonomia ekologiczna** (do której nie zalicza się jednak neoklasyczna ekonomia środowiska) i ekonomia trwałości (*sustainability economics*), **ekonomia marksistowska**